

ОИЛАДА МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ МАКТАБ ТАЪЛИМИГА ТАЙЁРЛАШДА ОТА-ОНАЛАРНИНГ ПЕДАГОГИК- ПСИХОЛОГИК САВОДХОНЛИГИНИ ОШИРИШ МЕТОДИКАСИ

Мунаввар Абдуллаевна Шералиева
Термиз давлат университети ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Оилада мактабгача ёшдаги болаларни мактаб таълимига тайёрлашда ота-оналарнинг педагогик-психологик саводхонлигини ошириш методикаси хақида сўз боради.

Калит сўзлар. Педагогика, ёш, мактаб, оила, психология

METHODOLOGY OF INCREASING PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL LITERACY OF PARENTS IN PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION IN THE FAMILY

ABSTRACT

This article discusses the methods of increasing the pedagogical and psychological literacy of parents in the preparation of preschool children for school education in the family.

Keywords: Pedagogy, age, school, family, psychology

КИРИШ

XIX асрнинг 80-90 йилларига келиб Марказий Осиёда болалар мактабгача ижтимоий тарбияси гоёлари етилди. Уша даврда тараккийпарвар маҳаллий зиёлилар меҳнаткаш аёлларнинг оғир аҳволини ва болалар назоратеизлигини Кўриб, уларнинг қисматини енгиллаштиришга интилади. Бу зиёлилар вакиллари 1872 йилда Туркистонда тузилган “Жамията хайрия” таркиб ига қирган эди. “Жамияти хайрия” томонидан мискинлар уйлари, тунаш жойлари, тугруқ жойлари билан бир қаторда ота-онаси булмаган болалар учун етимхонларни ташкил этди. Бу етимхоналар оз сонли болаларни бутун Туркистонда тахминан 150-200 кишини Уз ичига олди. Ушбу етимхоналар ясли ёшдаги болалардан тортиб, мактаб ёшидаги болаларни ҳам қамраб олган. 1896 йилда Туркистонда воситалар қенгаши қамбағалларнинг болалари учун “ясли”лар деб аталадиган муассасаларни туза бошлади. Яслиларга атак-чечак

кила бошлаган болалар кабул килинган ва мактабга кетгунга қадар тарбияланган болалар кун бўйи болалар яслида бўлишар ва уч марта овқатлантирилар эди. Ясли ишларини назоратчи аёл бошқарган, хизмат килувчи ходимлар ҳам бўлган.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Бу муассасада болаларни дуолар ўқишга (дуогуйликка), оддий ўқишга, ёзишга, санашга, туқишга, тикишга ва бошқа ҳунарларга ўргатилган. Бутун ўлка бўйлаб шундай ясилардаги болалар сони 50-60 боладан ошмас эди, Туркистонда камбағалларнинг болалари учун Тошкент, Самарканд, Сирдарё, Наманган шаҳарларида еттихоналар ташкил этилган. Имтиёзли синфларнинг болалари учун 1891 йилда “Богдорчилик” жамияти томонидан Тошкент истирохат боғида мактабгача ва мактаб ёшидаги болалар учун “Болалар майдончаси” туридаги биринчи болалар богчалари очилди. Болалар богчаси учун истирохат боғи майдонидан серсоя жой ажратиб берилди. Майдончада аргимчок, кайиклар, катта аргимчок (устунга осилган) урнатилди ва хилма-хил уйинчоқлар тайёрланди. Майдончада гулзор катта уринни эгаллаб, болалар узлари усимликларни парвариш қилишарди. 1891-1903 йиллар давомида маблағ йуклиги сабаблибоғча бир неча марта ёпилган.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Таълим-тарбияга оид илгор гоёларнинг таъсири остида Тошкентда 1903 йил февраль ойида “Оилавий таълимтарбиявий тугараги” ташкил қилинди. Тугарак ҳарбий министрлик ва Халқ маорифи томонидан тасдиқланган Устав асосида иш бошлади. У уз олдиға қуйидаги вазифаларни:

1. Болаларға таълим-тарбия бериш усулларини ривожлантириш ва такомиллаштиришда ёрдам бериш;

2. Педагоглар билан ота-оналарни ва болалар тарбияси ишини бошқарадиган кишиларни(оила, мактаб ва болалар богчасининг ягона тарбиявий таъсир этишини белгилаш мақсадида) бир-бирларига яқинлаштиришни қуяди. Бу тугаракда мактабгача секцияси ҳам фаолият қурсатган. Таълимтарбия тугараги юзаға келгунға қадар болалар богчасининг тарбиявий ишида муайян педагогик тизим йук эди, шу сабабли тугарак аъзолари болалар тарбияси билан боглик масалаларни муҳокама қилишар эди. Бола шахсининг ривожланиши инсон ижтимоий мавжудотдир, деган фалсафий таълимотға асосланади. Айни вақтда инсон тирик, биологик мавжудот ҳамдир.

Демак, унинг ривожланишида табиат ривожланишининг қонуниятлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, шаҳе бир бутун мавжудот сифатида баҳоланар экан, унинг ривожланишига биологик ва ижтимоий қонуниятлар биргаликда таъсир этади, уларни бир-биридан ажратиб бўлмайти. Чунки шахснинг фаолияти, ҳаёт тарзига ёши, билими, турмуш тажрибаси билан бирга бошқа фожиаи ҳолатлар, касалликлар ҳам таъсир этади. Инсон бутун умри давомида узгариб боради. У ҳам ижтимоий, ҳам психик жихатдан қамолга этади, бунда болага берилаётган тарбия мақсадга мувофиқ бўлса, у жамият аъзоси сифатида қамол топиб, мураккаб ижтимоий муносабатлар тизимида узига муносиб урин эгаллайти. Чунки ривожланиш тарбия таъсири остида боради. Шахснинг фазилатларини тугри қуриш ва беҳато баҳолаш учун уни турли муносабатлар жараёнида қузатиш лозим. Демак, шахсни ривожлантириш вазифасини тугри ҳал этиш учун унинг ҳулқига таъсир этувчи омиллар, шаҳе ҳусусиятларини яхши билиш зарур. Тарбия болага самарали таъсир этиши учун узиш ва ривожланиш шаҳе сифатида ривожланиб, тараккий этиб бориши, унинг шаҳе бўлиб қамолга етишида наел (биологик омил), ижтимоий муҳит (бола яшайдиган шароит), шунингдек, мақсадга мувофиқ амалга ошадиган тарбия ҳам бирдек аҳамиятга эга. Бу омилларнинг таъсирини аниқлашда илгор педагогик одимлар, психолог ва файласуфлар таълимотига суянилади. Фалсафада шахсни жамият билан боғлиқ бўлган ижтимоий ҳаётдаги мураккаб воқелик деб қарал ади. Улар индивиднинг маънавий бойлиги унинг муносабатларига боғлиқ, деб ҳисоблайти. Ҳақиқатдан ҳам, шаҳе меҳнат фаолияти таъсирида ривожланади, қамолга этади. Инсон шароитни, шароит эса одамни яратади. Бу эса уз навбатида инсон фаоллигини намоён этади. Зеро, шаҳе маълум ижтимоий ҳаёт маҳсулидир. Жамият шаҳе қамолотининг муайян имқониятларини руёбга чиқаришиёки йук қилиши мумкин. Шахснинг шаклланишига ижтимоий муҳит ҳам таъсир қурсатади. Ижтимоий муҳитнинг шахснинг шаклланишига таъсири тарбия асосида кечади. Зеро, биринчидан, тарбия таъсирида муҳит бера олмаган билим, маълумот эгалланади, меҳнат ва техник фаолият билан боғлиқ қуниқма ва малақалар ҳосил бўлади. Иккинчидан, тарбия туфайли тугма қамчилиқлар ҳам бартараф этилиб, шаҳе қамолга этади. Учинчидан, тарбия ёрдамида муҳитнинг салбий таъсирини ҳам йукотиш мумкин. Туртинчидан, тарбия қелажакка қаратилган мақсадни белгилайти. Демак, тарбия билан ривожланиш бир-бирига таъсир этади, бундай тарбия доимий ва узлуқеиздир. Шундай қилиб, бола шаҳеининг ривожланишида тарбия ҳам етакчи Принта эга бўлиб, тарбия туфайли насл-насаби, оила муҳити,

ижтимоий мухит таъсирида ҳар томонлама ривожланишга кодир, деган хулосани чиқариш мумкин. Замонавий педагогикада шахе шаклланишига дойр турт ёндашув қарор топган:

1. Биологик ёндашув - инсон табиий мавжудот бўлиб, унинг бутун хатти-харакатлари тугма инстинкт ва эҳтиёжлар натижа-сидир. Инсон жамият талабларига бўйеунишга мажбур, шу билан бирга табиий эҳтиёжларини ҳам намоён қилиб боради.

2. Ижтимоий ёндашув - инсон биологик мавжудот сифатида тугилади, фақат ҳаётий фаолияти давомида бошқалар билан доимий мулоқот ва ижтимоий гуруҳларнинг таъсири остида ижтимоийл ашдди.

3. Психологик ёндашув - инсондаги психик жараёнлар (сезги, идрок, фикрлаш қабилар) табиий тавсифга эга, инсоннинг йуналганлиги - кизиқишлари, қўбшятлари ижтимоий ҳодиса саналади.

4. Яхлит ёндашув - шахе яхлит тавсифга эга бўлиб, унинг ривожига нафавдт унинг фаолиятидаги узига ҳосликлар, балки турмуш тарзи ҳам таъсир қурсатади. Шу билан бирга ижтимоий ҳаёт натижалари - мотив, мақсад, кизиқиш қабилар ҳам унинг ривожланишида муҳим роль уйнайди. Муайян бир ёш даврига ҳос бўлган анатомик, физиологик (жисмоний) ва психологик хусусиятлар ёш хусусиятлари деб аталади. Ана шу ёш хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда таълим ва тарбия иши ташкил этилади. Шунда бола ривожланишига тарбия таъсири қучли бўлади.

ХУЛОСА

Болаларнинг тарбиясига тугри ёндашиш, уни муваффақиятли уқитиш учун бола ривожланишидаги турли ёшдаги даврларига ҳос хусусиятларни билиш ва уни ҳдеобга олиш муҳимдир. Чунки бола организмнинг усиши ҳам, ривожланиши ҳам, психик таракдий этиши ҳам турли ёш даврларида хилма-хил бўлади. Абу Али ибн Сино, Ян Амос Коменский, К.Д.Ушинский, Абдулла Авлонийлар ҳдм болани тарбиялаш зарурлигини уқтириб утган. Боланинг узига ҳос хусусиятини ҳисобга олиш жуда мураккаб. Чунки бир хил ёшдаги болалар ҳам психик жихатдан турлича бўлиши мумкин. М: қуриш ва эшитиш қобюшяти, фаоллиги, тез англаш, сушт фикр юритиши, ҳовликма ёки вазминлиги, сергап ёки қамгаплиги, сергайрат ёки гайратсизлиги, ялқов ёки тиришқокдиги, пала-партиш ва чала ишлайдиган, йигинчоклиш ёки ишга тез қиришиб қетиши қабилар нерв фаолияти тизимининг таъсири бўлиб, тарбиячи уларни билиши зарур. Боланинг индивидуал, узига ҳос хусусиятини билиш

учун темпераментнинг умумий типлари ва боланинг узига хос хусусиятини урганиш методикасини билиш муҳим. Темперамент (лот. “temperamentum” - қисмларнинг бир-бирига муносабати) шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари мажмуидир.

Мактабгача ёшдаги боланинг жисмоний ва психик камолоти шартли равишда қуйидаги даврларга бўлинади:

- гудаклик (1 ёшгача);
- болалик ёши (1-2 ёш);
- илк ёш гуруҳи (2-3 ёш); - кичик ёш (3-4 ёш);
- урта ёш (4-5 ёш); - катта ёш (5-6 ёш);
- мактабга тайёрлов даври (6-7 ёш)

REFERENCES

1. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси / Туз.: Ш.Курбонов, Х.Саидов, Р.Ахдиддинов. Нашр учун масъул: Т.Рискиев. - Т.: “Шари” НМК Бош тахририяти, 1999. - 182 б.
2. Каримов. И.А. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиётининг пойдевори. - Т.: “Ўзбекистон”, 1997. - 62 б.
3. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инкирози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йуллари ва чоралари. - Т.: “Ўзбекистон”, 2009. - 56 б.
4. Каримов И.А. Юксак малакали мутахассислар - тараккиёт омили. - Т.: “Ўзбекистон”, 1995. - 24 б.
5. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. - Т.: “Маънавият”, 2008. - 173 б.
6. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби. - Т.: “Ўзбекистон”, 1997. - 138 б.
7. Ўзбекистон Республикасининг Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури / Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиётининг пойдевори. - Т.: “Шарк” нашриёт-матбаа концерни. 1997. - Б. 20-29.
8. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тугрисида”ги Қонуни / Баркамол авлод - Ўзбекистон тараккиётининг пойдевори. - Т.: “Ўзбекистон”, 1997. - Б. 31-61.
9. Ўзбекистон Республикасининг Мактабгача таълим концепцияси. - Т.: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2011. - 40 б.
10. Болажон таянч дастури, - Т.: “Sano-standart”, 2010. - 229 б.